

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2020: 47; 121–131 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.47.10511>

УДК 070.422:82-92-96J(436=112.2)"191"

ПОВОЄННА ТРАВМА У ЛІТЕРАТУРНИХ РЕПОРТАЖАХ ЕГОНА ЕРВІНА КІША ТА ЙОЗЕФА РОТА

Олеся Яремчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: olesya@yaremchuk.eu

<https://orcid.org/0000-0003-0626-0957>

У цій статті досліджено тему повоєнної травми у літературних репортажах періоду Першої світової війни. На прикладах матеріалів двох знамих німецькомовних репортерів Йозефа Рота та Егона Ервіна Кіша ми виокремили чотири ознаки, характерні для текстів авторів течії «нова речевість», зокрема на воєнну та післявоєнну тематику. Це антипсихологізм, антиісторизм та відображення соціальних типів. Фронтний досвід десенсібілізував, знечулив авторів, тому у своїх літературних репортажах, щоденниках та фейлетонах вони без прикрас зображали події Першої світової війни.

Ключові слова: літературний репортаж, подорожня антропологія, повоєнна травма, антипсихологізм.

1. Постановка проблеми

Не лише тривалі суспільні трансформації, а й вимушені, несподівані військові дії впливали на те, як у журналістиці та літературі відображалися соціальні проблеми. Як у США через участь американців у в'єтнамській війні розпочалися протести і це позначилося на манері письма авторів нової течії «*New Journalism*» (нової журналістики), так Перша світова війна стала каталізатором появи нових імен у німецькомовному журналістському просторі, стиль яких був пов'язаний з мистецькою течією «*Neue Sachlichkeit*», що в перекладі українською означає «нова речевість». Нові речевісти у кіно, фотографії, музиці, живописі, літературі, на протигагу експресіоністам, відображали дійсність через модель «тут і тепер». Літераторам та журналістам того часу притаманний, зокрема, *антиісторизм*, тобто вміння створити актуальний текст, оминаючи історичну ретроспективу чи прогнози розвитку подій, акцентувати на тому, що відбувається зараз.

На це вплинув і суспільно-політичний злам: вбивство Франца Фердинанда, оголошення війни Сербії, жорстока п'ятирічна війна, в якій взяли участь 38 країн і через яку загинуло понад 10 мільйонів солдатів та цивільних мешканців. Через розвал Австро-Угорської імперії усталена картина та політичний устрій світу були зруйновані, як і відчуття стабільності, тяглості традиції, певності у завтрашньому дні.

© Яремчук О., 2020

Наукове керівництво, редагування і рекомендація до друку – доц. Лильо Т. Я.

«Прийшла війна, коли всі казали, що вона неможлива, – і змінила нас. Ніхто не знав, скільки загинуло. Та коли люди чули цифри – 9 мільйонів або ж 14 мільйонів – пульсувала думка: «Не може бути!». Париж заповнили привиди й живі поранені, – пише письменниця Пола Мак-Лейн у книжці «Паризька дружина». – Вони пересували тіла на ношах, водночас переступаючи через інші тіла; вони самі були на ношах, пасажирами млявих потягів, просотаних мухами й чийось розрідженим голосом, зверненим у проханні нагадати про нього коханій десь удома... Але «вдома» більше не було!». Дослідниця у біографічному романі зобразила причини, чому повоєнне покоління, за висловом Гертруди Стайн, стали називати «втраченим поколінням». Перша світова війна зламала фундаментальні інститути держави та уявлення про карту світу, втрати на фронті призвели до *дегуманізації*. Ті, що повернулися з фронту Першої світової війни, часто молоді хлопці, які щойно закінчили школу, які вчилися вбивати, не могли адаптуватися до мирного життя, накладали на себе руки, божеволіли.

Поки в Україні триває війна, особливої актуальності набуває питання: як фронтовий досвід впливає на написання журналістських матеріалів, зокрема і літературних репортажів? На прикладах матеріалів двох знаних німецькомовних репортерів Йозефа Рота та Егона Ервіна Кіша ми дослідимо тему повоєнної травми у літературних репортажах періоду Першої світової війни, що і є основним завданням цієї статті.

2. Теоретичне підґрунтя

Йозефу Роту, австрійському репортеру, а згодом письменнику, на момент початку Першої світової війни виповнилося щойно 20 років. «Була неділя, я був студентом. По обіді до мене зайшла дівчина, тоді в моді були заплетені коси, – напише він свої спогади про початок війни у газеті «Frankfurter Zeitung» 3 липня 1927 року. – В руці у неї був великий жовтий солом'яний капелюх. Він був – наче літо і нагадував про сіно, цвіркунів і маки. У капелюсі лежала телеграма, перший спецвипуск, я вперше таке побачив, вим'ята, страшна, паперова блискавка. «Знаєш, – сказала дівчина, – вони застрелили наступника престолу. Мій татко повернувся з кав'ярні. Правда, ми тут не залишимося?»². На той момент Йозеф Рот, сам родом з Бродів, вчився у Віденському університеті. Молодий репортер не бачив свого майбутнього у Львові, де провчився один семестр, і для того, щоб виїхати до столиці імперії, навіть записався в гурток сіоністів, аби у складі делегації потрапити до Відня. Хоча, на думку дослідниці Домініки Ранк, Рот ніколи не підтримував сіонізм, навіть у гімназійні часи³. У Віденському університеті Йозеф Рот вчився недовго, адже разом зі своїми ровесниками пішов на фронт.

Йозеф Рот роздумував над воєнним досвідом як про стигму, через яку його генерація була приречена на відчай. Прикметно, що поняття повоєнної травми у наукових колах почали вживати саме після Першої світової війни. Як пише дослідниця Рут Лейс, за словами лікарів, солдати поверталися «травмованими і їхні рани, були

¹ Мак-Лейн, П. (2019). *Паризька дружина*, пер. з англ. Ірини Вікирчак, Книги XXI, Чернівці, с. 5.

² Рот, Й. (2019). *Міста і люди*, пер. з нім. Олесі Яремчук та Христини Назаркевич, Книги XXI, Чернівці, с. 157.

³ Ранк, Д. (2018), «Орієнталізм галицьких євреїв і криза потрійної ідентичності Йозефа Рота», *Україна модерна*, 25 квітня. URL: <http://uamoderna.com/md/rank-joseph-roth> (останній перегляд 23 жовтня 2019).

більше психологічними, ніж фізичними»⁴. Саме слово травма походить від грецького «рана» (первинне значення – «рана, що вразила тіло»). Згідно з дослідженням Кеті Каруз, термін «травма» згодом почали вживати у психіатрії, яка звузила його до розуміння «рани, що вразила розум»⁵. Українська дослідниця Олена Бежан травму диференціює як травму індивідуальну, національну та колективну⁶. У репортажах Йозефа Рота ця травма описана на всіх трьох рівнях: індивідуальному – адже перебування на фронті завдало йому і фізичної, і психологічної шкоди; національному – бо він воював за Австро-Угорщину, глорифікував та захоплювався нею, тож після її розпаду відчував втрату світу, у якому виріс; колективному – позаяк він, як і його ровесники, відчував спільність пережитої травми. «Нас усіх чекала доля подорожника, якого посадили в потяг, вручили розклад руху та відправили у світ, – писав репортер. – Але буревієм наш екіпаж віднесло ген далеко, і за мить ми опинилися там, куди мали намір потрапити не раніше як через десять неквапливих, строкатих, вражаючих і чарівливих років. Ми були споряджені у життя, а з нами вже віталася смерть. Ми ще спантеличено стояли перед похоронною процесією, а вже лежали у братській могилі. Ми знали більше, ніж старигані, ми були нещасними внуками, до яких на коліна сідали дідусі, аби ми розповіли їм історію»⁷.

3. Методологічна основа дослідження

Методи, використані в роботі, зумовлені гетерогенністю феномену літературного репортажу загалом, тому аналіз теми повоєнної травми у літературному репортажі вимагає поєднання різних методологій. Відтак в основі нашого дослідження лежить діахронне порівняння, тобто ми аналізуватимемо, як впродовж певного часу у репортажах Йозефа Рота та Егона Ервіна Кіша проявлялась подорожня антропологія. Зокрема, активний період діяльності журналіста та письменника можна поділити на три етапи: 1915-1923 роки; 1924-1928 роки; 1929-1939 роки. Якісний метод та контент-аналіз ми застосували для оцінки та пояснення концепції текстів Йозефа Рота та Егона Ервіна Кіша. Використовуючи у нашому дослідженні методологію текстуального, синтагматичного (за Володимиром Проппом) та парадигматичного аналізу (за Клодом Леві-Стросом), ми дослідили згенеровані значення у текстах згаданих авторів.

4. Виклад основного матеріалу дослідження

У 1915 Йозеф Рот дебютує у пресі репортажем «Історії з війни, розказані осіннім вітром», що був опублікований у газеті «*Österreichs Illustrierte Zeitung*» 5 грудня 1915 року. У ньому молодий репортер нотує історії, які репрезентують життя в Австро-Угорській імперії після початку Першої світової. Цим текстом відкривається шеститомне видання творів Йозефа Рота, яке уклав Клаус Вестерманн. Більшість цитат із цього тексту ми наводимо у перекладі Тимофія Гавриліва, що опубліковані на інтернет-порталі «Збруч» у статті «Йозеф Рот, репортер».

⁴ Leys, R. (2000), *Trauma: a Genealogy*, University of Chicago Press, Chicago, p. 3.

⁵ Caruth, C. (1996), *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, p. 168.

⁶ Бежан, О. А. (2013), «Феномен травми у літературі про катастрофу», *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*, вип. 33, с. 34.

⁷ Рот, Й. (2019). *Міста і люди*, пер. з нім. Олесі Яремчук та Христини Назаркевич, Книги ХХІ, Чернівці, с. 14.

«Найкращі історії розповідає мені мій приятель, вітер, – пише Йозеф Рот. – Хоч люди й кажуть, що вітрів багато, я знаю достеменно: вітер – один. Він віє зі Сходу на Захід і зі Заходу на Схід; з Півночі на Південь і назад. Він бачить багато краси і багато потворства: багато веселого і багато сумного. А вночі він інколи стукає до мене в шибку й оповідає історії»⁸. Далі Йозеф Рот описує сім історій: про батька, який зустрів на вокзалі пораненого сина, і той за мить помер, про мисливця і його собаку, яка продовжувала шукати господаря, «не знаючи нічого про батьківщину та героїчну смерть», про ветерана, який повернувся з війни, отримавши військову відзнаку Залізний Хрест, і з пов'язкою на руці розповідав бабусі, дружині, маленькій дочці фронтові історії, якого не слухав лише син, вигукуючи «Я солдат! Я солдат!», про російських вояків, які вчинили погром у польському містечку, про могилу та кургани пам'яті, про двох дівчат, закоханих у того ж парубка, який помер, про Валгаллу, «лігво боїв». Усі ці історії розповідають про форми наслідків війни – речення Йозеф Рот будує лаконічні, використовуючи стилістичну фігуру парцеляції. Цим історіям, як і наступним повесним репортажам Йозефа Рота притаманний *антипсихологізм*. За допомогою цього методу автори течії «нової речевості», до яких належав і Йозеф Рот, прагнули відрізнити себе від експресіоністів, які робили акцент на внутрішньому пережитті, думках та почуттях. Нові речевісти натомість вважали це неефективним методом, адже прочитати думки людей все одно не під силу, відповідно – суперечити існуючій дійсності немає сенсу. У текстах нових речевістів пріоритетом є дія, а не почуття та думки. Це простежуємо у текстах Йозефа Рота до 1920 року, які мають описовий, антисенсильний характер.

Наприклад, у літературному репортажі «Де почалась світова війна», який увійшов до балканського циклу Йозефа Рота, автор пише: «Півтора роки потому – якою тривалою була любов, що почалася в мирні часи! – вона [дівчина Йозефа Рота – прим. авт.] вже стояла на вантажній станції №2 посеред хмари диму. Музика безперервно гупала, вагони голосно вищали, локомотиви свистіли, маленькі мерзлякуваті жінки звисали на чоловіках у зеленому, мов зів'ялі вінки, нові уніформи ще пахнули фабрикою, а ми були маршовим батальйоном із невідомим пунктом призначення, про який тільки здогадувалися: Сербія. Її батько ніколи більше не ходив до кав'ярні – вже лежав нерухомо у братській могилі»⁹.

Восени 1916 році Йозефа Рота, як і його товариша Йозефа Вітліна, товариша, з яким він познайомився на факультеті германістики Віденського університету, мобілізували на війну. Фронтовий досвід уразив молодого репортера, і це прочитується у багатьох його наступних текстах. Окрім «*Österreichs Illustrierte Zeitung*», Йозеф Рот співпрацював також з газетою «*Prager Tagblatt*». Наприклад, 17 квітня 1919 року там був опублікований нарис «Людські фрагменти», який відкривається розділом «Сучасник».

«Колись це була людина, – пише Йозеф Рот. – Називалася вона за подобою Божою, була вершиною Його творіння. Йшла вона, випроставшись, на двох міцних ногах крізь пил, з якого і була зроблена. Вона йшла вільніше, ніж лев, дивилася хо-

⁸ Гаврилів, Тимофій (2015), «Йозеф Рот, репортер», *Zbruc*, 08 квітня. URL: <https://zbruc.eu/node/34806> (останній перегляд 23 жовтня 2019)

⁹ Рот, Й. (2019), *Міста і люди*, пер. з нім. Олесі Яремчук та Христини Назаркевич, Книги XXI, Чернівці, с. 158.

лоднокровніше, ніж тигр, і піднімала очі до неба, аби поглянути, як летить орел і світять зорі у космосі... А це що? Міфічна істота, комаха, рептилія легендарних доісторичних часів? Тулуб її згорблений, руки викручені, у кожній – по паличці, обличчя звернене додолу, до бруківки: людина чотиринога»¹⁰. Репортер акцентує на деструктивній силі війни, яка знищує людину. «Що це? – продовжує він. – Фрагмент, рештки людства, що вміло радіти і плакати, панувати й колінкувати, наказувати і благати. В жалюгідно безпорадному пересуванні – символ сучасності, що з перебитим хребтом хитається між революціями, світоглядами і суспільними ладами. Чому ж Ви зупинилися, сучасники? Дивіться! Це – Ваше віддзеркалення...»¹¹.

На думку дослідника Тимофія Гаврилів, в інтерпретації Рота інваліди війни – аутсайтери. «Описуючи поховальну процесію, Рот нагромаджує картини дефрагментованого людського тіла. Надлишковість одягу («порожні рукави, зав'язані на спині»), неприродність поз, зумовлених травмами і каліцтвом, – війна спотворює людину зовнішньо і внутрішньо», – пише Тимофій Гаврилів¹². Тематика війни та її наслідків продовжується у «Каліках», завершальному тексті триптиху «Мандрівка Галичиною». «Каліки. Поховання інваліда в Польщі» з'явилися у «*Frankfurter Zeitung*». На початку триптиху Рот пише про масштабну, «закопану в землю» історію: «Галичина, велике поле бою великої війни, все ще не реабілітована. Зокрема, в очах тих, хто поля бою вважає полями честі. Хоча в галицькій землі розкладаються західноєвропейські тіла, удобрюючи її. Хоча з потрошених останків тирольців, долішніх австрійців, німецьких вояків з райху росте кукурудза цього краю»¹³. Згодом цю тему отруєних земель (*kontaminierte Landschaften*) порушує у своїх книжках сучасний репортер та письменник Мартін Поллак. Перша світова війна та розвал Австро-Угорської імперії мали травматичний вплив на репортера Йозефа Рота і це простежуємо у його журналістських текстах, а згодом – романах.

«Юність моя була сірою та червоною військовою службою, казарма, окопи, лазарет, – згадує автор 1925 року у циклі «Білі міста». – Я їздив до інших країн, але то були ворожі країни. Я б ніколи не подумав, що так неждано, так немилосердно, так силоміць проїду частину світу, маючи за мету стріляти, а не бажання щось побачити. Перше ніж я почав жити, весь світ був відкритий переді мною. Проте, коли життя розпочалося, відкритий світ виявився спустошеним. Це я власноруч знищував його, я і мої ровесники»¹⁴.

Повернувшись з фронту, Рот зіткнувся із бюрократичними проблемами та оббивав пороги контор, аби виробити собі австрійський паспорт. Він відчував постійну нестачу грошей, через що пішов працювати на повну ставку у журналістське видання. Спершу це була заснована соціал-демократом Бенно Керпелесом віденська газета «*Der neue Tag*» («Новий день»). Проте за рік газета закрилась, тож Йозеф Рот

¹⁰ Roth, J. (1990), *Das journalistische Werk 1915-1923. Herausgegeben von Klaus Westermann, Kiepenheuer und Witsch, Köln*, p. 30.

¹¹ Гаврилів, Тимофій (2015), «Йозеф Рот, репортер», *Zbruc*, 08 квіт. URL: <https://zbruc.eu/node/34806> (останній перегляд 23 жовтня 2019).

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Рот, Й. (2019). *Міста і люди*, пер. з нім. Олесі Яремчук та Христини Назаркевич, Книги XXI, Чернівці, с. 14.

поїхав до Берліна. Схожим був і шлях Егона Ервіна Кіша, німецькомовного журналіста чеського походження, якого згодом назвуть «несамовитим репортером».

Егон Ервін Кіш народився 1885 року у Празі у сім'ї торговця тканинами. У 1902 році він закінчив технічне училище, згодом вчився в Празькому університеті Карла Фердинанда, дебютував поетичною книжкою *«Blütenzweig der Jugend»* у 1905 році, а з 1906 року писав здебільшого прозові історії. Тоді ж почав співпрацювати з німецькомовними газетами *«Prager Tageblatt»* та *«Bohemia»*, а з 1913 року – *«Berliner Tageblatt»*. До початку Першої світової війни Егон Ервін Кіш прославився своїми журналістськими розслідуваннями про Альфреда Редля, офіцера австрійської контррозвідки та полковника, якому служби Російської імперії пригрозили опублікувати інформацію про його гомосексуальність, чим би знищили кар'єру, натомість запропонували 12 тисяч крон в обмін на таємну інформацію Австро-Угорської імперії. У 1913 році Альфред Редль вчинив самогубство, і Егон Ервін Кіш намагався пролити світло на цю ситуацію. Але завершити розслідування журналістові не вдалось – за три дні до фінальної зустрічі у справі Австро-Угорщина оголосила війну, і Егону Ервіну Кішу прийшла повістка. За іронією долі, відправили його у полк, яким керував Альфред Редль¹⁵.

«З вокзалу я поїхав одразу додому, аби спакувати речі, – записав Егон Ервін Кіш у щоденнику 31 липня 1914 року. – Стільки, щоби вони вмістились у невеличкому наплічнику, який я беру зазвичай в одноденні подорожі. Зубна щітка, гребінець, чотири носовички, три сорочки, дві пари штанів. Моя мама хотіла додати ще треті та нічну сорочку, але я відмовився. «Ти думаєш, я йду на Тридцятилітню війну?» – апелював я»¹⁶. У Першій світовій війні Егон Ервін Кіш служив як молодший офіцер армії Австро-Угорщини. «Уранці нас розподілили, я – у фланговій групі четвертої чоти, другий у шерензі четвертого взводу. Дванадцяттеро людей тепер під моїм керівництвом. У другій половині дня кожен солдат отримав 200 патронів, а я, як керівник, лише 40», – йдеться у записі від 1 серпня 1914 року. Уже 18 серпня Егон Ервін Кіш пише про поранення двох тисяч солдатів його дивізії протягом трьох днів. 19 серпня, тридцяттеро офіцерів загинуло, сотні військовослужбовців було поранено, втрачено два кулемети. «Решта солдатів беззбройні та беззахисні, як ми, – написав Егон Ервін Кіш. – На невеликому століку лікарі, які не спали всю ніч, ампутували ноги та руки, трепанували черепи, вправляли щелепи, витягували кулі зі скронь чи нутрощів. Постійно надходили нові поранені, але вже не на ношах, бо їх більше не було»¹⁷.

Егон Ервін Кіш воював на фронті майже рік. У березні 1915 року він взяв участь у битві під Дріною, але наступ на Сербію виявився невдалим, їхні війська відтіснили. Репортера тяжко поранили: «Дорогою я відчував, що кров густими потоками тече з моєї голови на сорочку через ніс і вуха, і що моє тіло якимось чином проріявлене, я відчув, що сорочка ззаду і на рукаві мокріла від теплої крові. Я зупинився на секунду і подумав: можливо, наступного моменту я впаду і буду мертвий. Мені, мабуть, здалося, що граната летіла просто до моєї голови, аж потім обсипала

¹⁵ Schütz, E. (2013), "Der Spion des Zaren", *Der Tagesspiegel*, available at: <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/geschichte/kischs-karrierestart-der-spion-des-zaren/8251064.html> (accessed 23 October 2019).

¹⁶ Kisch, E. (1922), *Soldat im Prager Korps*, Verlag der K. Andreschen Buchhandlung, Leipzig, p. 38.

¹⁷ Ibid.

мене осколками. Багато інших солдатів, смерть яких я бачив, були при свідомості ще кілька хвилин після поранення. Я потягнувся вверх і зрозумів, що ще дуже-дуже живий!»¹⁸. Егон Ервін Кіш вижив, але його визнали непридатним для військової служби. Після неодноразових спроб у 1917 році йому вдалось потрапити у військовий штаб преси (das Kriegspressequartier, КРQ)¹⁹. Тут він як свідок та учасник війни вперше зіткнувся з тим, що реальні події не відповідають цим інформаційним повідомленням, які з'являються у пресі, адже поразка Австро-Угорщини у битві під Дріною применшувалася. Із записів в його щоденниках, які зберігає Австрійський державний архів, зрозуміло, наскільки він прагнув повернутися до журналістської професії, щоб уникнути «вбивчої фронтової служби». Командування військової прес-служби дозволило йому повернутися до впорядкованого цивільного життя, але додало нових протиріч. «Коли мої рани від восьми осколкових поранень зажили і я отримав направлення у прес-відділ, – зазначає Кіш, – я жодного слова не написав про огиду до керівництва армії, патріотизм чи перемогу»²⁰.

Щоденники Егона Ервіна Кіша розкривають внутрішній конфлікт та розірваність офіцера, який після поранення займався тихою та безпечною діяльністю далеко від фронту, а після закінчення служби розпочав систематично критикувати та звинувачувати командування армії. Його судження щодо військового штабу преси (КРQ) після війни залишаються неоднозначними. Він радів звільненню від «тиранії дилетантів у військовому штабі преси цісарсько-королівської монархії» і вважав, що вибачення за людські втрати є дуже посереднім. «Так, треба було перетерпіти, була війна, ми були солдатами, але верхівка була всемогутньою і ця всемогутність вдарила їм у голову»²¹, – пише він у щоденникових записах. Ці записи з фронту 1922 року вийшли книжкою під заголовком «*Als Soldat im Prager Korps*» («Солдат у Празькому корпусі»). З 1929 вона стала більше зноюю за назвою «*Schreib das auf, Kisch!*» («Кіш, запиши!»). Війна змусила Кіша замислитись над соціальним аспектом життя людей.

Згодом у 1925 році у книжці «Несамовитий репортер» Егон Ервін Кіш написав: «Немає нічого дивовижнішого за просту істину, немає нічого екзотичнішого за наше природне середовище, немає нічого креативнішого, аніж речевість. І немає нічого сенсаційнішого на світі, аніж час, в який ми живемо»²². Ця цитата найкраще надається для гасла течії нової речевості. Прозові тексти цієї течії можна вирізнити за кількома ознаками. Це вже згаданий *антипсихологізм* у репортажах Йозефа Рота, а також *антиісторизм* та *відображення соціальних типів*. Автори вдавались до них, аби висловити своє бачення соціального аналізу та дійсності. Під *антиісторизмом* ми розуміємо вміння створити актуальний текст, оминаючи історичну ретроспективу, та зробити акцент на «тут і тепер». Це, на думку нових речевістів, мало наблизити їх до реальності, адже не можна робити соціальний аналіз сьогодення, посилаючись на події столітньої давності. Повеєним текстам Егона Ервіна Кіша притаманний

¹⁸ Ibid.

¹⁹ 1914-2014, 100 Jahre Erster Weltkrieg Staatsarchiv (2014), Österreichischer Staatsarchiv, available at: <http://wkl.staatsarchiv.at/propaganda-kuenstler-und-kpq/literatur/egon-erwin-kisch/#/#artefactgroup344> (accessed 23 October 2019).

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Kisch, E. (1992), *Der rasende Reporter*, Aufbau Taschenbuch, Berlin, p. 19.

антиісторизм, адже він не заглядає у минуле і не передбачає – відтворює лише той момент, в якому перебуває. Українська дослідниця Ірина Жиленко наголошує на тому, що Егон Ервін Кіш дотримувався у своїй роботі принципу «холоднокровного свідка»: «Бачити, але не втручатися, дивитися, але не змінювати»²³.

Окрім того, для текстів журналістів та письменників нової речевості характерне *зображення соціальних типів*, менше, аніж конкретних індивідів. У повоєнних літературних репортажах того часу превалує збірний образ певного соціального прошарку, хоча, звісно, трапляються конкретизовані історії, які, на думку авторів, є *репрезентативними*. Ми б хотіли звернути увагу на цикл репортажів 1910 року «Віденські прикмети» для «*Der neue Tag*», в якому Йозеф Рот публікував короткі замальовки про голодне, ослаблене інфляцією місто, і який привернув увагу читачів. Наприклад, у тексті «Про собак та людей» Йозеф Рот пише: «До чисельних сцен віденських повоєнних злиднів та розрухи останніми днями додалась ще одна. Понівечений війною внаслідок перелому хребта і зігнутий майже під прямим кутом інвалід незрозуміло яким чином пересувається по Кертнершрасе та продає газети. А на його зігнутій спині майже паралельно до тротуару сидить... пес. Мудрий, добре надресирований пес гарцює на спині господаря та пильно стежить, щоб ніхто не спокусився на його газети. Людина і пес разом формують трохи моторошний міфологічний симбіоз нових часів, людинопса, – творіння війни, втіхами інвалідного існування кинуте у натовп та бурю найбільш фешенебельної віденської вулиці». Власне, цей образ є репрезентативним для відображення соціального типу, зокрема, ветеранів, які повернулись з війни, а через те, що місто – бідне, мусили поневірятись вулицями. «Направду, це символ нашого часу – собаки гарцюють на людях, щоб охороняти їх від інших побратимів людської подобі. Це закономірний відгомін нашого недавнього минулого, коли одні люди муштрували, а, по суті, дресировали інших, обзиваючи їх плюгавими собаками, лайном собачим, якщо не гірше, самі при цьому залишаючись кривавими псами, але себе так називати не дозволяли»²⁴.

Цікаво, що шляхи Егона Ервіна Кіша та Йозефа Рота досить схожі. Егон Ервін Кіш, як і Йозеф Рот, 1919 року працював для видання «*Der neue Tag*». Після провалу своїх політичних амбіцій та стабілізації політичних умов в Австрії Егон Ервін Кіш повернувся спочатку до Праги, але згодом, як і Йозеф Рот, переїхав до Берліна. Він жив там з 1921 по 1933 рік, де працював журналістом для «*Berliner Zeitung*». Очевидно, вони перетиналися, проте в архівах ми не знайшли підтверджень. Хоч є дещо, що розрізняє їхні долі. Обоє репортерів, які мали єврейське походження, на хвилі протесту проти антисемітизму захопилися ліворадикальними рухами. Йозеф Рот у 20-ті роки навіть підписувався прізвиськом «Червоний Йозеф», адже «Roth» співзвучне німецькому «rot», червоний. Проте, на відміну від Егона Ервіна Кіша, Йозефа Рота від симпатій ідеології комунізму витверезила поїздка 1926 та 1927 року до Радянського Союзу. У той час, як Егон Ервін Кіш на все життя залишився вірним своїм ідеалам, Йозеф Рот повернувся з Росії монархістом. На їхні погляди суттєво вплинув досвід Першої світової війни – різний, хоч і на одному фронті.

²³ Жиленко, І. Р. (2015), «Творча спадщина Ервіна Кіша – скарбниця порад для журналістів», *Образ*, вип. 1, с. 56.

²⁴ Roth, J. (1990), *Das journalistische Werk 1924-1928. Herausgegeben von Klaus Westermann, Kiepenheuer und Witsch*, Köln, p. 95.

5. Результати і перспективи подальших досліджень

У цій статті ми проаналізували явище повоєнної травми у літературних репортажах Йозефа Рота та Егона Ервіна Кіша, використавши якісний метод дослідження, діахронне порівняння та контент-аналіз. Позаяк журналістський доробок згаданих авторів ще не досліджений в українській царині, ця стаття створює теоретичну та контекстуальну базу для майбутніх спеціалістів, які вивчають літературний репортаж та тему повоєнної травми у журналістських текстах. Використовуючи методологію текстуального, синтагматичного та парадигматичного аналізу, ми дослідили згенеровані значення у текстах згаданих авторів, що також робить більше зрозумілими тексти Егона Ервіна Кіша та Йозефа Рота для української аудиторії. Осмислення актуальних сто років тому тем пограниччя – географічного, культурного, ментального – демонструє і причинно-наслідкові зв'язки теперішніх подій.

6. Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що методи письма, які автори використовували для відображення дійсності та соціальних проблем після Першої світової війни, характерні для загальної мистецької течії «*Neue Sachlichkeit*», новий речевізм. Антипсихологізм, антиісторизм та відображення соціальних типів Егон Ервін Кіш та Йозеф Рот застосовували у текстах з 1914 по 1920 рік. Літературним репортажам із Першої світової війни або повоєнного періоду притаманна нечутливість, або так зване «зачерствіле» сприйняття реальності, адже пережиття поранень, травм чи втрати близьких людей десенсибілізувало їх. Але це не заперечує того, що згодом їхня емпатія повернеться.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бежан, О. А. (2013), «Феномен травми у літературі про катастрофу», *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*, вип. 33, с. 33-37.
2. Гаврилів, Тимофій (2015), «Йозеф Рот, репортер», *Zbruc*, 08 квітня. URL: <https://zbruc.eu/node/34806> (останній перегляд 23 жовтня 2019)
3. Жиленко, І. Р. (2015), «Творча спадщина Ервіна Кіша – скарбниця порад для журналістів», *Образ*, вип.1. с. 52-60.
4. Мак-Лейн, П. (2019), *Паризька дружина*, пер. з англ. Ірини Вікирчак, Книги XXI, Чернівці, 416 с.
5. Ранк, Д. (2018), «Орієнталізм галицьких євреїв і криза потрійної ідентичності Йозефа Рота», *Україна модерна*, 25 квітня. URL: <http://uamoderna.com/md/rank-joseph-roth> (останній перегляд 23 жовтня 2019).
6. Рот, Й. (2019), *Міста і люди – пер. з нім. Олеси Яремчук та Христини Назаркевич*, Книги XXI, Чернівці, 250 с.
7. Caruth, C. (1996), *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 168 p.
8. Kisch, E. (1992), *Der rasende Reporter*, Aufbau Taschenbuch, Berlin, 361 p.
9. Kisch, E. (1922), *Soldat im Prager Korps*, Verlag der K. Andreschen Buchhandlung, Leipzig, 249 p.
10. Leys, R. (2000), *Trauma: a Genealogy*, University of Chicago Press, Chicago, 312 p.
11. Roth, J. (1990), *Das journalistische Werk 1919-1923. Herausgegeben von Klaus Westermann*, Kiepenheuer und Witsch, Köln, 1028 p.

12. Schütz, E. (2013), "Der Spion des Zaren", *Der Tagesspiegel*, available at: <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/geschichte/kischs-karrierestart-der-spion-des-zaren/8251064.html> (accessed 23 October 2019).
13. 1914-2014, 100 Jahre Erster Weltkrieg Staatsarchiv 1914-2014 (2014), *Österreichischer Staatsarchiv*, available at: <http://wk1.staatsarchiv.at/propaganda-kuenstler-und-kpq/literatur/egon-erwin-kisch/##artefactgroup344> (accessed 23 October 2019)

REFERENCES

1. Bezhan, O.A (2013), "The phenomenon of trauma in the literature on catastrophe", *Bulletin of the Carpathian University. Philology*, vol. 33, pp. 49-53.
2. Havryliv, Tymofii (2015), "Joseph Roth, Reporter", *Zbruc*, April 08, available at: <https://zbruc.eu/node/34806> (accessed 23 October 2019)
3. Zhylenko, I. R. (2015), "Erwin Kish's creative heritage is a treasure of tips for journalists", *Obraz*, vol. 1, pp. 52-60.
4. McLain, P. (2019), *The Paris Wife*, Books XXI, Chernivtsi, 416 p.
5. Rank, D. (2018), "Orientalism of Galician Jews and Joseph Roth's Triple Identity Crisis", *Ukraina Moderna*, 25 April, available at: <http://uamoderna.com/md/rank-joseph-roth> (accessed 23 October 2019)
6. Roth, J. (2019), *Cities and people*, Books XXI, Chernivtsi, 250 p.
7. Caruth, C. (1996), *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 168 p.
8. Kisch, E. (1992), *Der rasende Reporter*, Aufbau Taschenbuch, Berlin, 361 p.
9. Kisch, E. (1922), *Soldat im Prager Korps*, Verlag der K. Andreschen Buchhandlung, Leipzig, 249 p.
10. Leys, R. (2000), *Trauma: a Genealogy*, University of Chicago Press, Chicago, 312 p.
11. Roth, J. (1990), *Das journalistische Werk 1924-1928. Herausgegeben von Klaus Westermann*, Kiepenheuer und Witsch, Köln, 1028 p.
12. Schütz, E. (2013), "Der Spion des Zaren", *Der Tagesspiegel*, available at: <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/geschichte/kischs-karrierestart-der-spion-des-zaren/8251064.html> (accessed 23 October 2019).
13. 1914-2014, 100 Jahre Erster Weltkrieg Staatsarchiv 1914-2014, 100 Jahre Erster Weltkrieg (2014), *Österreichischer Staatsarchiv*, available at: <http://wk1.staatsarchiv.at/propaganda-kuenstler-und-kpq/literatur/egon-erwin-kisch/##artefactgroup344> (accessed 23 October 2019)

POST-WAR TRAUMA IN LITERARY REPORTAGES OF EGON ERWIN KISCH AND JOSEPH ROTH

Olesya Yaremchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine*

e-mail: olesya@yaremchuk.eu

<https://orcid.org/0000-0003-0626-0957>

This article explores the topic of post-war trauma in literary reportages of the World War I period. We analyze this phenomenon using a qualitative method of research, diachronic comparison and content analysis. As the journalistic achievements of the aforementioned authors have not yet been explored in the Ukrainian scientific sphere, this article creates a theoretical and contextual base for future specialists who study literary reportages and the topic of post-war trauma in journalistic texts. Using the methodology of textual, syntagmatic and paradigmatic analysis, we examined the generated meanings in the texts of the mentioned authors, which also makes the texts of Egon Erwin Kisch and Joseph Roth more understandable for Ukrainian audiences. Comprehension of topics of the border – geographic, cultural, mental, – that are relevant a hundred years ago, also demonstrates the cause and effect of current events in Ukraine. Based on the examples of the texts of Joseph Roth and Egon Erwin Kisch, we have distinguished four features that characterize the texts of the authors of the «New Objectivity» movement, in particular on military and post-war topics. These are anti-psychologism, anti-historicism and reflection of social types. In their literary reportages, diaries, and feuilletons, Joseph Roth and Egon Erwin Kisch unvarnished portrayed the events of the World War I. The front-line experience has desensitized, frustrated the authors, but later their empathy will return.

Key words: literary reportage, travel anthropology, post-war trauma, anti-psychologism.